

نشانه‌شناسی مجموعه تلویزیونی «نون خ» از منظر اخلاق اسلامی

سید محمدصادق مرکبی*

روح اله ظریف**

چکیده

با توجه به اهمیت اخلاق در اسلام و بالتبع آن در نظام جمهوری اسلامی و رسانه ملی، لازم است همواره این مقوله در سیاستگذاری‌ها و برنامه‌سازی‌ها مورد توجه قرار گیرد. از آنجا که در همه مجموعه‌های تلویزیونی به‌صورت مستقیم و غیرمستقیم برخی از ارزش‌های اخلاقی تبلیغ می‌شوند، لذا این مقاله با بررسی این موضوع و با هدف نشانه‌شناسی مجموعه تلویزیونی «نون خ» از منظر اخلاق اسلامی بررسی می‌شود. روش تحقیق از نوع کیفی و تکنیک نشانه‌شناسی مبتنی بر پنج رمزگان بارت است. در این میان با

* عضو هیات علمی دانشگاه صدا و سیما morakabi@iribu.ac.ir

** دانشجوی کارشناسی ارشد تولید سیما (نویسنده مسئول) zruhola@yahoo.com

بهره‌گیری از رویکرد اخلاقی و مؤلفه‌های جامعه‌شناختی و روانشناسی به موضوع پرداخته شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که سریال رویکردی مثبت نسبت به مقوله اخلاق در توجه به حضور اجتماعی قومیت‌ها و اسطوره‌ها را دارد و همه رفتارها و گفتارهای شخصیت‌ها تقریباً تحت تأثیر فضای غیراخلاقی حاکم بر جامعه است. همچنین خانواده به‌عنوان کانونی برای رعایت ارزش‌های اخلاقی و ملزم به تعهد و پابندی به آنها ارایه شده است؛ نتایج نشان می‌دهد توجه مجموعه تلویزیونی معطوف به جهت‌گیری اخلاقی و پذیرش نقش‌ها در خانواده و جامعه بوده و با نمایش فداکاری و گذشت بیان‌کننده فضایل اخلاقی در خانواده‌های اخلاق‌مدار و سنتی است. در چنین شرایطی کلیت فرایند اجتماعی و روانشناختی این مجموعه تلویزیونی، درصدد همسویی و نزدیک کردن روابط و اخلاقیات در خانواده به سمت اصول و فضایل اخلاقی و جهت‌گیری به اخلاق حمیده بوده است.

کلیدواژه‌ها: نشانه‌شناسی، اخلاق اسلامی، فضایل و رذایل، مجموعه تلویزیونی نون‌خ.

۱. مقدمه و طرح مسئله

با توجه به اهمیت اخلاق در اسلام و نظام جمهوری اسلامی و ضرورت توجه به آن در رسانه ملی و از آنجاکه در همه مجموعه‌های تلویزیونی به‌صورت مستقیم یا غیرمستقیم، برخی ارزش‌های اخلاقی تبلیغ می‌شود، لازم است که معیار رفتار اخلاقی و غیراخلاقی، منطبق بر ضوابط الهی، دینی و اسلامی باشد. اخلاق از مقولاتی است که فارغ از مفاهیم و انگاره‌های کلی و انسانی‌اش که غالباً آن را در نسبت به دین می‌سنجیم، در هر حرفه و صنفی نیز مصادیق خاص خودش را دارد؛ همان چیزی که از آن به‌عنوان اخلاق حرفه‌ای نام می‌برند. مجموعه‌های تلویزیونی یکی از قالبهای نمایشی است که کاربرد فراوانی برای بازنمایی و ارایه اخلاق و مقولات وابسته به آن را دارد. طبیعتاً بی‌توجهی به بنیادهای اخلاقی در یک رسانه می‌تواند باعث اختلال و ایجاد ناهنجاری‌های اجتماعی در جامعه گردد. بنابراین شناخت رویکردهای اخلاقی در مجموعه‌های تلویزیون در جهت انطباق آنها با ارزش‌ها و هنجارهای اخلاقی همواره باید مورد توجه

دست اندرکاران و سیاستگذاران این رسانه ها باشد. این امر کمک می‌کند تا مرتباً فعالیت رسانه بر اساس چشم اندازها، سیاست ها و اصول اخلاقی پایش شود و برای رسیدن به آینده مطلوب خود آسیب های وابسته به نمایش نادرست هنجارهای اخلاقی را شناسایی و در جهت پربار کردن مضامین اخلاقی در این مجموعه ها و متناسب با سیاستها و جهت گیری های اخلاقی حرکت نماید. یکی از راههای دستیابی به پایش و بررسی حضور هنجارهای اخلاقی و چگونگی نمایش آنها در سریال های تلویزیون، بررسی و استخراج نشانه ها و رمزگان موجود در محتوای پیام های حاوی این مقوله است. طبیعتاً نشانه های معنایی موجود در این پیام ها از جهات مختلف قابل بررسی می‌باشند. دیدگاه گفتمانی با رویکرد نشانه - معناشناختی معتقد است تولیدات زبانی تابع فرایندی پیچیده هستند که عوامل نشانه - معنایی بسیاری در آن دخیل اند (شعیری، ۱۳۸۸: ۳۳). نشانه‌شناسی^۱ دانش بررسی تمامی پدیدارهای فرهنگی است و به گفته اومبرتو اکو اثبات این نکته است که فرهنگ در بنیان نشانه‌شناسی، در ارتباط است. نشانه‌شناسی معطوف است به پژوهش انواع شیوه‌های رفتاری انسان در جریان ارتباطات دانش نشانه‌شناسی، بررسی معناسازی، فرایند شکل‌گیری نشانه‌ها و فهم ارتباطات معنا دار است. نشانه‌شناسی شامل مطالعه ساخت و شکل‌گیری نشانه‌ها، اشارات، دلالت‌ها، نام‌گذاری‌ها، قیاس‌ها، تمثیل‌ها، استعاره‌ها و رمزگان‌های ارتباطی است (احمدی، ۱۳۸۲: ۲۰). نشانه‌ها بر پایه روش یا رمزگان مورد بهره برای انتقالشان دسته‌بندی می‌شوند که می‌تواند آواهای خاص، علامت‌های الفبایی، نمادهای تصویری، حرکات بدن یا حتی پوشیدن یک لباس ویژه باشد. از نظر بارت جامه بداهت پوشاندن به امور زندگی روزمره نوعی سوءاستفاده ایدئولوژیک است که بورژوازی به آن دست می‌زند (بارت ۱۹۷۶: ۱). از نظر بارت همه چیزها در زمانه ما می‌تواند به اسطوره یعنی رساننده پیام مبدل شود. بارت اسطوره را پیامی می‌داند که معنایی برای عامه دارد، او می‌خواهد این معنا را واژگون کند. همگان می‌پندارند که کشتی کج ورزش

است. بارت می‌گوید که مضحکه‌ای تماشایی بیش نیست. کشتی کج اسطوره‌ای است که پیامی را می‌رساند، اما این پیام مخدوش است و وظیفه اسطوره‌شناس بر ملا ساختن تحریف ایجادشده به دست اسطوره و کشف معنای پیام است (بارت ۱۹۷۶: ۱۹). همین تخصیص دادن نشانه‌ای به عنوان جان‌پناه پیامی دیگر است که بارت از حیث اخلاقی قابل اعتراض می‌داند، اسطوره دزدی زبانی است. البته از حیثی دیگر نیز این امر از نظر اخلاقی قابل اعتراض است، اسطوره نشانه دلبخواه یا عرفی را به نشانه‌ای طبیعی بدل می‌کند.» بارت بر آن است که اسطوره سرقتی زبانی است؛ زیرا مشخصه آن تبدیل معنا به شکل است. تمام زبان‌های اولیه و معناها و حتی فقدان آن‌ها طعمه اسطوره‌اند (اباذری، ۱۳۸۰: ۳۳). بر همین اساس شناخت این مشخصه‌ها و معانی مستتر در بطن «مجموعه تلویزیونی نون خ» و چگونگی بازنمایی مفاهیم اخلاق اسلامی در آن مورد توجه قرار می‌گیرد. به طور معمول، سریالی مخاطب-محور و یا مخاطب‌پسند است که بتواند در طول زمان پخش، مخاطب را با خود همراه کرده و زمینه علاقه‌مندی با محتوا و شخصیت‌های داستان را برای وی فراهم آورد. در این میان، عواملی که می‌توانند چنین شرایطی را برای مخاطب ایجاد نمایند، از جمله عوامل فرهنگی، گویش‌ها و لهجه‌های مختلف نوع بازیگر و بازیگری و طنز است؛ طنز هر کشور متناسب با آداب و رسوم و فرهنگ آن است، معمولاً ساخت سریال‌ها یا فیلم‌هایی با محوریت یک قوم، امری مانند حرکت بر لبه تیغ است و همواره ریسک و حساسیت زیادی را به دنبال دارد. بر اساس نظر کارشناسان، توجه سازندگان مجموعه تلویزیونی «نون، خ» به مسایل قومی و فرهنگی باعث جذابیت و توجه بیشتر به آن شد. در مجموع این پژوهش به دنبال تحلیل شاخص‌های اخلاقی و چگونگی تولید معنا است. بنابراین مضامین عمده نشانه‌شناسی را در قالب رمزگان‌های اخلاقی، و کارکردهای زبانی عمده تحلیل و به کار خواهیم گرفت.

توجه پژوهش به فهم صحیح تصاویر چیدمان‌شده و عدم تبادر و انتقال به جای معانی زیرپوستی و معانی جدید مورد نظر کارگردان به مخاطب اثر است که به صورت هدفمند در یک اثر نمایشی جانمایی شده و وجود دارد. بر این اساس، هدف اصلی محقق

مطالعه نشانه‌شناسی و تحلیل مفاهیم اخلاق اسلامی در مجموعه تلویزیونی نون خ است، و در پی پاسخ به این سؤال است که در مجموعه تلویزیونی نون خ نشانه‌های معنایی اخلاق اسلامی چگونه انعکاس یافته است؟

۲. مروری بر ادبیات

الف. رمزگان و نشانه‌شناسی بارت

از نظر بارت همه چیزها در زمانه ما می‌تواند به اسطوره یعنی رساننده پیام مبدل شود؛ دریا و ماشین و پودر رخت‌شویی و دادگاه و شیوه خود وی برای تحلیل این پیام‌ها پارادوکسی است^۱ در یونانی به معنای عقل سلیم است^۲ و به معنای ضد. بارت اسطوره را پیامی می‌داند که معنایی برای عامه دارد. او می‌خواهد این معنا را واژگون کند. همگان می‌پندارند که کشتی کج ورزش است. بارت می‌گوید که مضحکه‌ای تماشایی بیش نیست. کشتی کج اسطوره‌ای است که پیامی را می‌رساند، اما این پیام مخدوش است و وظیفه اسطوره‌شناس بر ملا ساختن تحریف ایجادشده به دست اسطوره و کشف معنای پیام است (بارت ۱۹۷۶: ۱). بارت بر آن است که اسطوره سرقتی زبانی است زیرا که مشخصه آن تبدیل معنا به شکل است. تمام زبان‌های اولیه و معناها و حتی فقدان آنها طعمه اسطوره‌اند؛ بنابراین هیچ چیز نمی‌تواند از دستبرد اسطوره در امان باقی بماند؛ اما همه زبان ما به یکسان در برابر اسطوره مقاومت نمی‌کنند، مقاومت بعضی ما بیشتر است؛ یکی از آنها زبان ریاضی است. در اینجا اسطوره این زبان را یکجا به سرقت می‌برد. یگانه طرح بارت برای مقاومت در برابر اسطوره عبارت است از اسطوره‌ای کردن خود اسطوره. باید گفت انسان بیگانه شده از نظر ایدئولوژی که بارت در آن زمان به آن وابسته بود، انسانی تاریخی به شمار می‌رفت، انسانی که بورژوازی و نظام دست‌ساخته آن مسبب پدید آمدن او شده‌اند؛ بنابراین هدف از اسطوره‌زدایی، درواقع بیگانه‌زدایی است؛ بارت می‌گوید

تصویری که بورژوازی از انسان به دست می‌دهد تصویر انسان تغییرناپذیری است که مشخصه آن تکرار بی‌پایان هویت خود است. سخن بارت آن است که دنیای بورژوایی دنیایی اسطوره زده است و تصور این جهان بدون اسطوره میسر نیست.

فهم رمزگان، روابط میان آن‌ها و بافتی که به آن‌ها تعلق دارند باعث می‌شود که تبدیل به عضو یک فرهنگ خاص شویم (چندلر ۱۳۸۷: ۲۲۲-۲۲۱). کوثری در این زمینه می‌گوید: در هر متنی نشانه‌ها طبق برخی میثاق‌ها و قواعد در نظام‌های معناداری سازمان‌یافته‌اند که نشانه‌شناسان به آن‌ها رمزگان (کدها) (یا کدهای دلالتگر) می‌گویند. این میثاق‌ها نمایانگر یک بعد اجتماعی در نشانه‌شناسی هستند. یک رمز مجموعه‌ای از کردارهای آشنا برای کاربران رسانه است که درون یک چهارچوب فرهنگی گسترده‌تر عمل می‌کند. فهم چنین کدهایی بخشی از آن چیزی است که به معنای عضو یک فرهنگ بودن است. این میثاق‌ها نوعاً واضح نیستند، و ما به‌طور معمول از قواعدی که بازی می‌کنند، آگاه نیستیم (آن‌ها در معرض تفسیرند). رمزها ثابت نیستند بلکه نظام‌های پویایی هستند که طی زمان تغییر می‌کنند و بنابراین از نظر تاریخی و نیز اجتماعی - فرهنگی موقعیت یافته هستند. شیوه تثبیت این میثاق‌ها "رمزگذاری" نامیده می‌شود (کوثری ۱۳۸۷: ۴۱).

نشانه‌شناسان به دنبال درک انواع رمزگان و قواعد ضمنی و محدودیت‌هایی هستند که در فرایند تولید و تفسیر معنای هر رمز وجود دارد. آن‌ها دریافته‌اند که تقسیم رمزگان در گروه‌های مختلف می‌تواند مفید باشد نظریه‌پردازان مختلف به طبقه‌بندی‌های متفاوتی توجه نشان دادند؛ درحالی‌که اغلب ساختارگراها برای اصل صرفه‌جویی تلاش برای یافتن کمترین تعداد از گروه‌های ضروری - اهمیت قائل شدند. بدون طبقه‌بندی، کار بی‌اثر و خنثی و خالی از فرض‌های ایدئولوژیک است. ازجمله رمزگان مهمی که در بافت رسانه‌ها، ارتباطات و مطالعات فرهنگی وجود دارند عبارت‌اند از: رمزگان اجتماعی؛ رمزگان متنی؛ رمزگان تفسیری (چندلر، ۱۳۸۷: ۲۲۴).

ب) اخلاق اسلامی

اخلاق به دو گونه اخلاق عملی و اخلاق نظری تقسیم می‌گردد. مقصود از اخلاق نظری، جدا کردن فضایل از رذایل است. به سخن دقیق‌تر، نمودن فضایل و بیان تفاوت‌های میان متشابهات آن و نیز نمودن رذایل و بیان تفاوت‌های میان متشابهات آن و استدلال بر نیکو بودن فضایل و زشت بودن رذایل است. مقصود از اخلاق عملی، آشکار کردن چگونگی پاک‌سازی نفس و بیان مراتب سیر به‌سوی حق تعالی و بیان توصیه‌ها و رهنمودهایی کلی یا جزئی برای تهذیب نفس و سیر از یک منزلگاه به منزلگاه دیگر است. این اصطلاح نیز از قبیل تعلق صفت به حال متعلق موصوف است؛ زیرا این‌ها همه با علم اخلاق پیوند دارند نه با خود اخلاق؛ زیرا اخلاق، همان صفات پنهان در نفس است، اعم از فضایل و رذایل و این صفات، نه نظری هستند و نه عملی، چه، نظری از مدرکات عقلی است و عملی از افکار و اقوال و اعمال که آن نیز جهتی، از مدرکات عقلی به شمار می‌آید (مظاهری، ۱۳۸۸: ۲۵). تبیین فضایل و رذایل اخلاقی در اسلام همواره یکی از دغدغه‌های مؤلفان آثار اخلاق اسلامی بوده است، تا بتوان با تحلیل و ترسیم «نظام اخلاقی» در جهت ارتقای معرفت و پابندی به این آموزه‌ها در جامعه اقدام نمود. در جدول زیر ابعاد اخلاقی و شاخص‌های مرتبط به هر کدام مورد بررسی قرار گرفته است.

اخلاق	شاخص‌ها	ابعاد اخلاق در بعد نظری و عملی
مطلوبیت	ذات معنای ارزش نهفته است؛ شیء دارای مطلوبیت است. بنابراین مطلوبیت یکی از ویژگی‌های عام تمام معانی ارزش به حساب می‌آید.	
اختیار	زمانی یک عمل اخلاقی است که از روی اختیار و اراده خود فرد صورت گیرد	
مطلوبیت انسانی	عملی که مطلوب انسان باشد ولی به خاطر نیاز غرایز حیوانی نباشد	
فضایل	دوست داشتن خیر و نعمتی که صلاح بوده باشد	
رذایل	صفت و عادت و عملی گویند که مانع شناخت عالی و حقیقی خداوند و بندگی او و برخورد مثبت با سایر بندگان خداوند توسط انسان می‌شود	

جدول شماره ۱. ابعاد اخلاقی و شاخص‌ها

نتایج پژوهش هرمزی زاده و فلاح برندق (۱۳۹۳) تحت عنوان نشانه‌شناسی سریال‌های پربیننده با تأکید بر مقوله اخلاق: مطالعه موردی حاکی از آن است که در سریال پایتخت شخصیت‌ها از نظر اخلاقی کاملاً منفی یا کاملاً مثبت نبوده‌اند. در تهران انجام برخی رفتارهای غیراخلاقی موجب رسیدن به اهداف می‌شود و فضای حاکم بر شهر تهران به گونه‌ای است که فرد برای حل مشکلاتش دست به کارهای غیراخلاقی می‌زند. از نظر نویسندگان ارزش‌های حاکم بر شهر تهران ارزش‌های اخلاقی نیست و در واقع محیط شهری ایجاب می‌کند که هرکسی به فکر منفعت شخصی خود باشد و از توجه به دیگران امتناع کند؛ زیرا نه فرصت آن را دارد و نه نفعی برای فرد به دنبال دارد. تهران به عنوان پایتخت ایران فاصله زیادی از مدینه فاضله یا شهر اخلاقی دارد. نتایج پژوهش پیر بدائی (۱۳۸۴) تحت عنوان بررسی ارزش‌ها و ضد ارزش‌های اخلاقی از منظر اسلام در روابط زن و مرد در مجموعه‌های طنز پاورچین و نقطه چین. حاکی از آن است: ارزش‌ها و ضد ارزش‌های اخلاقی از منظر اسلام در روابط زن و مرد در مجموعه‌های طنز «پاورچین و نقطه چین» انجام شده است. به همین منظور ۶۵۰ صفحه و ۱۳۰۰ رابطه بین زن و مرد در ۲۰۲ قسمت از این مجموعه طنز تلویزیونی به روش تحلیل محتوا بررسی شده است و قصد دارد روشن سازد که چه نوع رفتارهای ضد اخلاقی و ارزش‌های اسلامی در این دو سریال به نمایش درآمده است. لذا به روابط نمایشی زن و مرد در دو سریال «پاورچین و نقطه چین» پرداخته و میزان محارم و غیر محارم و پوشش و میزان آرایش را نیز مورد بررسی قرار داده است. این دو سریال هر کدام ۱۰۱ قسمت بودند که مشخص شد که بیشترین رابطه بین زن و مرد، رابطه همسران با ۴۱/۵ درصد بوده و در ۷۰ درصد از روابط ترکیبی از محارم و غیر محارم وجود داشته است. ۳۶ درصد رابطه زن و مرد ضد ارزش‌ها و ۳۳ درصد هم ارزش‌ها و هم ضد ارزش و ۱۸ درصد رفتار ارزشی وجود داشته است. همچنین زنان ۴۱ درصد بیش از مردان (۲۴ درصد) ارزش‌ها را در روابط خود بکار برده‌اند. در مورد پوشش ۷۶ درصد پوشش معمولی و متعارف و ۲۴ درصد پوشش غیر معمول و نامتعارف استفاده کرده‌اند. هدف کلی

این تحقیق تعیین و تعریف مفهوم طنز از منظر اسلامی و بیان ویژگی‌های یک طنز مطلوب و قابل قبول است و ضرورت آشنایی برنامه‌سازان را با معارف و ارزش‌های اسلامی متذکر می‌شود. نتایج پژوهش محمد زاده وحدتی (۱۳۸۹) تحت عنوان رویکردهای اخلاقی در برنامه کودک (مطالعه نشانه‌شناسی فیتیله) نشان می‌دهد که برنامه فیتیله در تلاش است برای هماهنگی با گفتمان اخلاق دینی، محتوایی را به کودکان ارائه کند که از خلال آن کودکان صرفاً به زندگی در دنیای «بایدها» رهنمون شوند. این گفتمان اخلاقی باعث می‌شود برنامه تا حدودی از واقعیت‌ها فاصله بگیرد. همچنین نتایج نشان می‌دهد که برنامه فیتیله واجد ویژگی‌های یک آیین (کنش نمادین، اجرا، رفتار مرسوم و...) است و می‌کوشد همچون یک دایه الکترونیک به شکلی آیینی مخاطبان کودک خود را با صورت تازه‌ای از تربیت که نزدیک به تربیت اسلامی است، پرورش دهد. بر اساس نتایج، مخاطبان این برنامه «فرشته»، «معصوم» و درعین حال «سربه‌ هوا» و «نیازمند نصیحت» و... تلقی شده‌اند. نتایج پژوهش گوین عبدالله (۲۰۰۶)، تحت عنوان دین، تلویزیون و فرهنگ در ایران پس از انقلاب، نشان می‌دهد توسعه تلویزیون اسلامی به عنوان یک آیین مرکزی در نظر می‌گیرد که با یک جنبش احیاء شده مذهبی و سپس با مشارکت یک مذهب رسمی در شکل‌گیری فرهنگ دخیل است. محقق در این پژوهش به بررسی این مسئله می‌پردازد که: چگونه تلویزیون اسلامی، عقاید مذهبی - انقلابی و سایر اجزای فرهنگ ایران را بیان می‌کند؟ در این تحقیق، محقق با استفاده از روش‌های ترکیبی چون مصاحبه به روش گروه متمرکز، مشاهده مشارکتی، نشانه‌شناسی و تحلیل برهانی به جمع‌آوری و بررسی یافته‌های خود می‌پردازد. در این پژوهش محقق به این نتیجه رسیده است که تلویزیون اسلامی به مهم‌ترین عامل اسلامی کردن و آیینی کردن اسلام تبدیل شده است و سران انقلاب با حمایت از تلویزیون اسلامی، آن را به نهاد مرکزی جوامع شیعی تبدیل کرده‌اند و همچنین تلویزیون اسلامی با قابل دیدن ارزش‌های جامعه و تأکید بر مرزبندی‌های اجتماعی، علاوه بر اسلامی کردن، ارزش‌ها سایر اجزای تشکیل‌دهنده فرهنگ ایرانی را هم در برمی‌گیرد. بر این اساس، وجه تمایز در این پژوهش نیز تعیین مقوله ما مبتنی بر متن و هم‌زمان تصاویر مورد مطالعه بوده و

در تعریف آن‌ها از منابع متعدد (برای تعیین و تعریف مقوله‌های اخلاقی بیشتر از کتاب معراج السعاده) استفاده شده است. بنابر ماهیت کیفی و تفسیری روش‌های کیفی و به‌ویژه نشانه‌شناسی اعتبار این تحقیق از طریق اعتباری صوری (توافق صاحب‌نظران) موردبررسی قرار می‌گیرد.

۳. روش‌شناسی

روش این تحقیق کیفی و با بهره‌گیری از تکنیک نشانه‌شناسی بوده است و روش تجزیه و تحلیل داده‌ها توصیفی-تحلیلی است. گیل و آدامز نشانه‌شناسی را به این صورت تعریف کرده‌اند: "نشانه‌شناسی" مطالعه‌ی شیوه‌های تولید معنا در نظام‌های نشانه‌ای است که افراد برای مقاصد ارتباطی‌شان به کار می‌گیرند (گیل و آدامز^۱: ۱۳۸۴: ۲۵۲). در این پژوهش، پس از گردآوری اطلاعات، جهت انجام تجزیه و تحلیل این اطلاعات از روش پنج رمزگان بارت استفاده کردیم. بارت همواره بر تفسیر متن جهت رسیدن به معنا تأکید داشته است برودل و تامسون در این باره می‌نویسند: «برای فهم و درک چگونگی شکل‌گیری معنا در متون و خوانش نشانه‌های آن، می‌بایست به دانش و ابزاری تکیه کرد که از خلال تجربه فرهنگی به این متون نگریست. بر این اساس است که بارت همواره از به‌کار بردن واژه روش اجتناب می‌کند؛ چراکه این واژه با ابهام توسل به نگاهی اثبات‌گرایانه و نگاهی علمی به متن همراه است. از این رو بارت همواره از استراتژی‌های تفسیری متن صحبت می‌کند» (برودول و تامسون، ۱۳۷۷: ۷۳). بارت ضمن بررسی نشانه‌های لفظی و غیرلفظی می‌کوشد از نشانه‌شناسی ارتباط اندیشمندانی نظیر دوسوسور و دیگران رسماً فاصله بگیرد و به سوی نشانه‌شناسی دلالت حرکت کند. (Cobley, 2001, 158) بارت تأکید می‌کند که زبان بشری صرفاً الگویی از معنا به شمار نمی‌رود بلکه بنیان معنا و زیرساخت اصلی آن محسوب می‌شود (Lavers, 1982: 5) تحلیل رمزگان بارت عبارت است از تقطیع

¹ Gill and Adams

داستان (به قول خود بارت فروپاشاندن آن؛ گویی زلزله‌ای خفیف آمده باشد) و سپس تحلیل «دال‌های متنی» به دست آمده بر اساس پنج رمزگان که عبارت‌اند از: رمزگان هرمنوتیکی، رمزگان واحدهای کمینه‌ی معنایی یا دال‌ها، رمزگان نمادین، رمزگان کنشی، رمزگان فرهنگی.

رمزگان هرمنوتیکی: این به‌واقع همان رمزگان داستان‌گویی است که روایت به‌واسطه آن سؤالاتی را پیش می‌کشد و تعلیق و رمزوارگی می‌آفریند و سرانجام در مسیر خود گره‌گشایی می‌کند این رمزگان معمولاً با نظام نحوی، واژگان و غیره سروکار دارد و می‌توان آن را بر اساس شکل کلی‌اش تشخیص داد: یک‌روند رمزآلود به همراه وعده ضمنی رمزگشایی: آفرینش حالت تعلیق و به دنبال آن گره‌گشایی (سجودی، ۱۳۸۷: ۱۵۴).

رمزگان دال‌ها: به‌طور ضمنی نشان‌دهنده ثروت بادآورده و ناسالم است. این رمزگان کم‌وبیش شبیه مضمون آشنای نقد انگلیسی - آمریکایی، یعنی «درون‌مایه» یا «ساختار مضمونی» است (سجودی، ۱۳۸۷: ۱۵۵).

رمزگان نمادین: رمزگان نمادین رمزگان «گروه‌بندی ما» یا ترکیب‌بندی‌های قابل تشخیص است که به‌طور منظم در شکل‌های متفاوت و به شیوه‌های مختلف در متن تکرار می‌شوند و سرانجام ترکیب‌بندی غالب را می‌سازند. مثلاً در واحد خوانش «عمیقاً در یکی از رؤیاهای روزانه‌ام فرو رفته بودم» (سجودی، ۱۳۸۷: ۱۵۵).

رمزگان کنشی: این نوع رمزگان در «توانایی عقلانی تعیین نتیجه عمل» ریشه دارد. مثلاً واحد خوانش «عمیقاً در یکی از رؤیاهای روزانه‌ام فرو رفته بودم» نشان‌دهنده حالت جذب و فریفتگی است و خود به‌طور ضمنی حکایت از وقوع رویدادی برای ختم این حالت دارد (سجودی، ۱۳۸۷: ۱۵۵).

میدان تحقیق در این پژوهش مجموعه تلویزیونی نون خ است که در سال ۱۳۹۸ از شبکه یک سیما پخش شد و نمونه انتخابی در این پژوهش شامل بررسی قسمت‌های فرد مجموعه تلویزیونی بوده است (اول، سوم، پنجم، و سیزدهم).

با بررسی و مشاهده تمامی سکانس‌های قسمت‌های انتخابی مجموعه تلویزیونی

نون خ به استخراج نشانه‌های تصویری و متن به گردآوری داده‌ها اقدام شد. همچنین واحد تحلیل در این تحقیق سکانس است؛ یعنی صحنه‌های حاوی ابعاد اخلاقی مورد بررسی قرار گرفت. صحنه عبارت است از کوچک‌ترین واحد کامل فیلم یا گروهی از نماها که در یک مکان ماقوع و در یک چهارچوب زمانی رخ می‌دهد. در این پژوهش پایایی و روایی با توجه به تعیین مقوله‌ها مبتنی بر متن مورد مطالعه بوده و در تعریف آن‌ها از منابع متعدد (برای تعیین و تعریف مقوله‌های اخلاقی بیشتر از کتاب معراج السعاده) استفاده شده است. بنا بر ماهیت کیفی و تفسیری روش‌های کیفی و به‌ویژه نشانه‌شناسی اعتبار این تحقیق از طریق اعتباری صوری یعنی توافق صاحب‌نظران درباره اعتبار نتایج ماست. نتایج به‌دست‌آمده این تحقیق نیز به تائید اساتید و کارشناسان این حوزه رسیده است. تحلیل داده‌ها از صحنه‌های انتخاب‌شده از مجموعه تلویزیونی نون خ که با استفاده از روش نشانه‌شناسی مبتنی بر پنج رمزگان بارت بوده و شامل ۱۵ صحنه است.

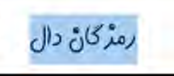
۴. یافته‌ها

در این فصل به منظور شناخت بهتر و نمایش ابعاد و ویژگی‌های مورد مطالعه، بخشی از آن‌ها به همراه نمایی از وضعیت موجود با استفاده از جوانب توصیفی یافته‌های تحقیق، در قالب‌های مختلف ارائه شده است. سپس بر مبنای نتایج حاصل از نظریه‌های مختلف مورد بررسی قرار می‌گیرند.

داستان مجموعه تلویزیونی نون خ

مجموعه تلویزیونی نون. خ مجموعه تلویزیونی است که هر شب ساعت ۲۲ در ایام عید سال ۱۳۹۸ از شبکه یک سیما پخش می‌شد. این مجموعه تلویزیونی در ژانر طنز اجتماعی تهیه شده بود. بیشتر بازیگران این مجموعه تلویزیونی دارای زبان کردی بوده و نورالدین خانزاده، اسم شخصیتی است که در این مجموعه تلویزیونی ایفای نقش می‌کند و به همین دلیل اسم مجموعه تلویزیونی مخفف این شخصیت انتخاب شده است. در ذیل به بررسی نمونه‌های انتخابی مجموعه تلویزیونی می‌پردازیم.

قسمت سوم: قنبر به نوری در قبرستان می گوید خوابت را دیدم و می رود. نوری نگران به دنبال قنبر می رود تا خواب را بفهمد. پسر کیوان خواستگار روژان باهم صحبت می کنند. روژان درخواست رفتن با او را دارد، ولی این کار را نمی کند. درخواست آب دارد. خواهر روژان با جدیت با شیلنگ به او آب می دهد و او می رود. نوری به سراغ خلیل می رود، خلیل متعجب می شود و به شدت او را می پذیرد و پای او را می بوسد. خلیل و نوری در مورد سوء تفاهمات باهم صحبت می کنند، تلفن نوری زنگ می خورد. اهالی با کیوان سوء تفاهم پیدا کرده اند که چرا نوری به او چک داده است و در نهایت به خشونت کشیده می شود.

چرا خلیل تصمیم می گیرد به نوری کمک کند و او را بپذیرد؟ چرا خواهر روژان با اقتدار و روژان متعطف با پسر کیوان برخورد می کند؟	
اشاره به باور به عقاید درونی. اشاره ضمنی به ارزش اخلاقی انتخاب و تواضع و خود برترینی (در دختران نوری). اشاره به گذشت کردن نوری در برابر خلیل	
خشمگین شدن/فرو خوردن خشم سهل گیری اقتدار سوء تفاهم/پذیرش و تفاهم	
نوری موفق می شود به سوء تفاهمات اهمیت دهد آن ها را پیدا کند و آن را حل کند.	
ارجاع به سست بودن ارزش های اخلاقی	

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

دلالت اولیه: آیینه نمایش دهنده و منعکس ظاهر
دلالت ثانویه: آینده مبهم

دلالت اولیه: دعوا و درگیری اهالی در کانال آب
دلالت ثانویه: کانال بی آب نشانه بی اثری دعوا است.

- تحلیل رمزگان (قسمت سوم مجموعه تلویزیونی)

زمانی که اهالی به دنبال چک پیش کیوان و مهیار می‌روند آن‌ها کیوان و مهیار را به داخل کانال آبی خشک شده می‌اندازند و خودشان بالای کانال می‌ایستند که نشان از نگاه بالا به پایین و قدرت اهالی نسبت به کیوان و خشک بودن کانال آب نشانه بی‌ثمری و بی‌حاصل بودن این دعوا دارد. زمانی که سر کیوان می‌شکند و همه به کلاتری می‌روند قرار است یک نفر خود را به عنوان ضارب معرفی کند تا بقیه اهالی آزاد شوند. هر یک از اهالی اعلام می‌کند که او ضربه را زده که نشان از اتحاد و همدلی و پشت هم بودن اهالی دارد.

قسمت پنجم: نورالدین با اتوبوس به سمت تهران می‌رود. مسافر کنار نورالدین درحالی که مشغول تخمه خوردن بود صحبت‌های نورالدین با دخترش را گوش می‌داد و بدون تعارف و راحت در مورد صحبت‌های آن‌ها سؤال می‌پرسید. سپس بدون تعارف بطوری آب را از نورالدین می‌گیرد. نورالدین جهت برداشتن آب در اتوبوس بدون آنکه مسافر کنار نورالدین از سر جایش بلند شود نزد راننده ماشین می‌رود همچنین راننده و کمک‌راننده در مورد اوضاع مملکت و مشکلات که توسط دولت مردان درست نمی‌شود گلایه می‌کردند. نورالدین در تهران بعد از اینکه با در دست داشتن نان سنگک به خانه میرزایی و مراسم ترحیم او می‌رود، باهماهنگی نزد آقای افشار (روحانی که داور فوتبال بوده و مسئول دفتر و همکار میرزایی و در حال حاضر مسئول تسویه حساب‌های مرحوم میرزایی شده بود) در استادیوم فوتبال و بعد از بحث و گفت‌وگو با او به خانه دخترش رفت.

آیا واقعا نورالدین به دنبال پول طلب کاران بود؟ چرا سیروس (داماد) علیرغم اینکه نورالدین تازه به تهران آمده بود و به گرمی با او برخورد نمی کند؟	
اشاره به فضایل اخلاقی: محبت، کمک کردن مهمان نوازی و ادب اشاره به رذایل اخلاقی: بی مسئولیتی، ریا و چاپلوسی و اشاره به مضامین مهمان نوازی و ارزش اخلاقی ادب و صبر	
مهمان نوازی / عدم مهمان نوازی / کمک کردن / کمک نکردن منعطف بودن / عدم انعطاف / شوخ طبعی / جدیت	
ارزش اخلاقی ادب، صبر، خیرخواهی و اشاره به اوضاع اقتصادی و ارتباط این صفات با اقتصاد و تاثیر آن بر فرهنگ	
ارجاع به ضعف ارزش های اخلاقی طبقه شهر نشین انداختن بار گناه بر گردن دیگری	

- تحلیل رمزگان (قسمت پنجم مجموعه تلویزیونی)

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

سیروس در پشت‌بام یک نانوائی سکونت دارد. نان و نانوائی نشان از خوردن گندم توسط آدمی و رانده شدن او از بهشت است. با خوردن گندم است که بعدازآن دروغ و ریا و ... در آدمی بیدار می‌گردد. سیروس نیز از اصل خود جدا شده و بالای یک نانوائی با مشکلات فراوان زندگی می‌کند که شاید اگر در همان روستا می‌ماند این‌قدر مشکلات گریبان گیر او وزندگی‌اش نمی‌شد. زمانی که نوری با افجه برای ماجرای تخمه قرار می‌گذارد، افجه مشغول داوری بازی فوتبال است. تقریباً اکثر افراد از داوری افجه ناراضی هستند و به داوری او اعتراض دارند وقتی افجه به رختکن می‌رود متوجه می‌شویم افجه یک روحانی است که از قضا داور فوتبال نیز هست. اکثر تماشاگران فکر می‌کردند که افشین داوری مناسبی انجام نداده، ولی افجه می‌گوید قضاوت درست انجام دادن مهم‌تر است از تعامل با تماشاچیان در جهت کمتر شدن نارضایتی و افزایش طرفداران خود است و این نشان از زود قضاوت کردن آدم‌ها نسبت به هم دارد. در این مجموعه تلویزیونی روحانی بودن و داور بودن افجه نیز جای بسی تأمل دارد.

قسمت هفتم: بعد از آزادی سیروس از زندان به خاطر ممنوع‌الخروج بودنش، خبر

سقوط هواپیما ۸۴۵ را اهالی خانواده و افجه از تلویزیون شنیدند. اهالی روستا برای ابراز همدردی به خانه آقای نوری رفتند. کژال دختر نوری باور به زنده بودن پدر دارد و می گوید: «عمه هام دارند برای آش پشت پای پدرم سبزی پاک می کنند.» مادر نوری زنگ در را می زند. کژال نگران این است که مادر بزرگ مرگ نورالدین را نفهمد وقتی می پرسد: «چی شده؟ اهالی می گن زن آقا ابراهیمی باردار است».

چرا نورالدین تصمیم گرفت سیروس را با گذشته خود تنبیه کند؟

اشاره به فضایل اخلاقی: احساس مسئولیت، همدلی

رنگ دال

اشاره به رذایل اخلاقی: دروغ گویی

دروغ گویی / راست گویی مسئولیت / عدم مسئولیت

رنگ مبدلی

تصور مرگ نورالدین و مشکلات پیش آمده نشان می دهد اهالی خانواده نوری را به راحتی تحویل می گیرند

ارجاع به دروغ گویی / دروغ گویی مصلحتی

دلالت اولیه: نورالدین، سیروس را مجبور می کند بایستد و بیل را می خورد. دلالت ثانویه: نشانه سختی کشیدن و تنبیه شدن است

دلالت اولیه: مهشید با اینکه متوجه خلاف کاری ها و دروغ و بی مسئولیتی های پدر شده بود پدر را می پذیرد. دلالت ثانویه: مهشید در بازی (خاله بازی) که پدر همیشه جهت کلک بازی راه می گذاشت دروغ می گوید.

- تحلیل رمزگان (قسمت هفتم مجموعه تلویزیونی)

وقتی اهالی در قهوه‌خانه جمع می‌شوند تا پول جمع کنند و گره از مشکلات یکی از اهالی باز کنند، می‌بینیم که همه اهالی گرفتارند ولی پول را قبول نمی‌کنند و به دیگری می‌دهند تا گره از مشکلات شخص دیگری باز شود که نشان از آن دارد که در جوامع کوچک سخاوت و همدلی بیشتر است. زمانی که خبر فوت نورالدین به اهالی روستا می‌رسد اهالی برای عرض تسلیت به خانه نورالدین می‌آیند و در همین حین بچه‌ای نیز در خانه نورالدین متولد می‌شود که نشان از آن دارد که زندگی همچنان در جریان است. تولد بچه در خانه نورالدین می‌تواند نشان از باز شدن مشکلات و گرفتاری در آینده‌ای نزدیک نیز داشته باشد. زمانی که نورالدین می‌بیند مشکلات سیروس خیلی زیاد شده است، عصبانی می‌شود و او را به منطقه‌ای متروکه می‌برد، برای او چاله می‌کند و او را در داخل چاله می‌اندازد و شروع به دفن کردن سیروس می‌کند. این صحنه حاوی رمزگانی چون بی‌مبالاتی نوری نسبت به سیروس، بی‌تعهدی در قبال همدیگر، عدم کنترل خشم، چاه کردن برای دیگران و ... می‌تواند باشد که از بسیاری از خصایل اخلاقی به دور بوده است.

قسمت نهم: نورالدین در نانوایی در مورد شرایط و خانواده و داماد خود صحبت می‌کند، نان می‌گیرد و صد و پانزده هزار تومان پول بابت ۴ ماه نان گرفتن سیروس پرداخت می‌کند و برمی‌گردد خانه دخترش. همزمان احضاریه دیگری را سیروس تحویل می‌گیرد و نورالدین درگیر می‌شود. خلیل، مه‌لقا و مهیار به تهران می‌آیند.

آیا بعد از تسویه حساب های سیروس توسط نورالدین او احساس مسئولیت واقعی به خانواده خود را پیدا خواهد کرد؟	همنویس
دلالیت ضمنی بر محبت داشتن و کمک کردن	رمزگان دال
محبت کردن/محبت نکردن کمک کردن و نکردن	روزنامه
با توجه به شرایط نورالدین اولویت او خانواده و تعهد به آنها بوده.	کنش
ارجاع به مقوله تعهد و مسئولیت و حفظ خانواده. ارجاع به برگشت مال	صحنه

- تحلیل رمزگان (قسمت نهم مجموعه تلویزیونی)

زمانی که خلیل وارد تهران می‌شود، دچار سردرگمی و دردسر فراوان می‌شود و این نشان از غریبه بودن خلیل با فرهنگ شهرنشینی است و دور شدن کم‌کم خلیل از اصل و اصالت خود دارد.

نورالدین از خواب بیدار می شود مهلقا با لالایی او را خواب می کند. شاطر برای نورالدین آش می آورد. خلیل به خانه سیروس آمده تا متوجه راست و دروغ بودن فوت نورالدین قرار بگیرد نورالدین از اینکه اهالی متوجه شوند خبر فوت او دروغ بوده نگران و ناراحت است.

آیا مرجان و خواهرانش به روستا بر می گردند؟

اشاره به مضمون اخلاقی مطلوب انسانی و احساس مادرانه در هر سنی

رمن گان دال

احساس / بی توجهی اصالت / بی اصالتی

رنگین ماهی

حفظ اصالت و اعتماد برای فردی که برای گذشته خود زحمت کشیده است

ارجاع احساسات مدرنیته شدن

دلالت اولیه: شاطریه ملاقات نورالدین می رود

دلالت ثانویه: مضمون ز محبت خاها گل می شود و اشاره به باوره ای سنتی

دلالت اولیه: نمایش نقاشی آدمک که شیرین کشیده و اسپند در کنار هم. دلالت ثانویه: مدرنیته شدن و چالش زندگی مدرن در کنار زندگی سنتی

- تحلیل رمزگان (قسمت یازدهم مجموعه تلویزیونی)

وقتی افجه به نوری پیشنهاد می‌کند که هواپیمایی که فرود اضطراری کرده را به جای طلبشان بردارد، حکایت از زندگی نوری دارد که مانند یک هواپیمایی است که فرود اضطراری کرده و اگر درایت داشته باشد این هواپیما بلند می‌شود و زندگی از سر گرفته می‌شود، ولی اگر درایت نداشته باشد، برای همیشه هواپیمای زندگی او زمینگیر می‌گردد.

قسمت سیزدهم: حاج آقا افجه روی منبر مسجد برای ازدواج جوانان صحبت می‌کرد. شاطر نانویی از حاج آقا درخواست می‌کند پدر و مادرش باشه تا از دختر نورالدین (شیرین) خواستگاری کند. نورالدین در ابتدا مخالفت می‌کند و با پا درمیانی حاج آقا افجه می‌پذیرد مراسم خواستگاری در هواپیما اسقاطی صورت بگیرد.

دلالت اولیه: آقای افجه درمورد انجام واجب و اهم آن با شاطر در مسجد صحبت کرد. دلالت ثانویه: امر به معروف و نهی از منکر

دلالت ادعای نتایهو در مورد فعالیت هسته ای در هواپیمای اسقاطی. دلالت ثانویه: داشتن سوء ظن و تهمت زدن به هر طریق ممکن

- تحلیل رمزگان (قسمت سیزدهم مجموعه تلویزیونی)

زمانی که فربرز برای خواستگاری به هواپیما می‌آید مهیار نیز در داخل هواپیما است و

فریبرز و مهیار شروع به مشاجره باهم می‌کنند در این سکانس با توجه به اینکه مهیار و فریبرز باهم رقیب هستند در هیچ جایی از سکانس مهیار و فریبرز را در یک قاب نمی‌بینیم. در مجموع می‌توان وضعیت این مجموعه تلویزیونی را در جداول زیر از منظر رویکرد سه شاخگی و بارت و نیز رویکرد اخلاقی و ابعاد آن، مورد توجه قرار داد.

تحلیل از منظر رویکرد سه شاخگی و مبنای نظریه بارت

ساختار		
لباس	تدوین	صحنه
پوشاک مردان و زنان کرد شامل تن پوش، سرپوش و پای افزار است. ساخت و کاربرد هر یک از این اجزاء، بسته به فصل، نوع کار و معیشت و مراسم و جشن ها با یکدیگر تفاوت دارد. برگرفته از نیاکا نشان و با توجه به شرایط آب و هوایی و اقلیمی سازگار و درست شده است که آن را در جایگاه مهمی قرار داده است.	استفاده از تدوین روان و دوری از جام کات و پرهیز از استفاده از زوایای نامتعارف در جهت کمک به انتقال داستان به مخاطب و پرهیز از تقطیع زیاد پلان ها در ارتباط برقرار کردن بهتر با مخاطب بسیار مؤثر است.	ترکیب بندی لباس ها جذابیت بصری شگفت انگیزی را ایجاد کرده است. استفاده از کرسی و شیشه های رنگی در طراحی خانه ما در روستا نشان از وجود شادی و نشاط و پررنگ بودن سنت نسبت به مدرنیته است و زمانی که نوعی با خانواده به شهر می روند و تحت تاثیر فضای مدرن شهر قرار می گیرند دیگر خبری از رنگ و فضای سنتی نیست و این نشان از تحت تاثیر قرار گرفتن سنت بر اثر وجود مدرنیته است یکی از دخترهای نوری نقاش است و نقاشی او به سبک مدرن و پست مدرن است که نشان از تغییر فضای خانواده نوری و رفتن به سمت و سوی مدرن شدن و دوری از سنت است

زمینه	
مجموعه تلویزیونی نون خ	
شهروندان کرد در «مجموعه تلویزیونی نون خ» شهروندانی ساده و مظلوم، دارای درجه بالایی از وابستگی به خانواده، مهربان و در صحنه‌های مختلف در قالب ویژگی‌هایی چون اهمیت دادن به دیگری و اخلاق‌گرایی و اسطوره سالاری دیده می‌شوند. کردها که در مجموعه تلویزیونی نون خ نماینده مردمان شهرستان هستند با مشخصه‌های اخلاقی خاصی در این مجموعه تلویزیونی مشخص می‌شوند	
محتوا	
فضایل اخلاقی	رذایل اخلاقی
ترویج محاسن و مکارم اخلاقی، یکی از روش‌های تربیت و باید‌ها در رسانه ملی است. از سوی دیگر، پایبندی به اخلاق که معیار انسانیت انسان است و از طبع والا، تعالی روحی و معنوی انسان حکایت دارد، به بزرگ‌منشی او مربوط می‌شود و در زمره مکارم اخلاق قرار می‌گیرد. به عبارت دیگر، مکارم اخلاق، مرحله تکامل یافته محاسن اخلاقی است. در آموزه‌های دینی، از اخلاق حسن و نیکو سخن بسیار آمده است و ما را بر ملکات حمیده و سجایای اخلاق پسندیده تشویق می‌کند و از صفات ناپسند باز می‌دارد.	دروغ مصلحتی گفت بعد از این صفت منفعت‌طلبی، ناشکیبایی، سرزنش، قهر، خودبرتربینی، قضاوت عجولانه، سوءظن از جمله رذایل اخلاقی است که توسط افراد که بیشتر در شهر حضور داشتند و سپس روستاییان به کار می‌رفت البته در شخصیت خلیل که در روستا بود به طور ذاتی رذایل اخلاقی زیاده‌تری نسبت به روستایی ماسر می‌زد.

۵. بحث و نتیجه گیری

در مجموعه مجموعه تلویزیونی نون خ، همه رفتارها و گفتارها تحت تأثیر فضای غیراخلاقی حاکم بر جامعه است. خانواده نوری که دارای فرهنگ اجتماعی قابل قبولی است، خود را بیشتر به رعایت ارزش‌های اخلاقی ملزم می‌دانند. جهت‌گیری اخلاقی کل مجموعه تلویزیونی بیان‌کننده روال روبه‌زوال اخلاق در جامعه دارد که باعث دور شدن آن از اصول و فضایل اخلاقی و حرکت به سمت جایگزینی این اخلاق حمیده با رذایل اخلاقی است و شاید بتوان رمزگان موجود در این مجموعه تلویزیونی را طرح هشدار در این زمینه دانست.

تقابل‌های دوگانه رذایل و فضایل اخلاقی در مجموعه تلویزیونی نون خ برجسته شده‌اند. این تقابل‌ها شامل موارد زیر است: احترام گذاشتن/بی‌احترامی کردن، حسن ظن/سوءظن، اعتماد کردن/بی‌اعتمادی، تهمت زدن/تهمت نزدن، راست‌گویی/دروغ‌گویی، صبر کردن/ناشکیبایی و بی‌صبری. تقابل‌هایی که نشان می‌دهد بیشتر رفتارهای غیراخلاقی مشاهده‌شده در مجموعه تلویزیونی توسط فرهنگ متعصب و احساسی و رفتارهای اخلاقی را افراد صبور با خانواده متمرکز و هسته‌ای انجام می‌دهند. رفتارهای مبتنی بر ارزش‌های اخلاقی این مجموعه تلویزیونی را می‌توان در سه سطح فردی، خانوادگی و اجتماعی تقسیم‌بندی کرد:

الف) فردی (بین افراد در جامعه)
احترام به دیگران، تواضع و فروتنی در مقابل دیگران، اعتماد به دیگران، گذشت کردن، محبت کردن، دستگیری از دیگران.

ب) خانوادگی (بین اعضای خانواده)

احترام به بزرگ‌تر خانواده و والدین، تعهد و حفظ خانواده، صمیمیت و مهربانی بین اعضا، توصیه به یکدیگر به رعایت آرامش، دلسوزی نسبت به هم از شادی نزدیکان

خودشان شدن، احساس مسئولیت نسبت به هم داشتن رابطه‌ای خوب و محبت کردن اهالی و نزدیکان و اقوام خود.

ج) اجتماعی (بین نهادها و افراد اجتماع)

قانونمندی و رعایت قانون، منظم بودن، همکاری با پلیس در این مجموعه تلویزیونی استفاده از تدوین روان و دوری از جام کات و پرهیز از استفاده از زوایای نامتعارف در جهت کمک به انتقال داستان به مخاطب و پرهیز از تقطیع زیاد پلان ما در ارتباط برقرار کردن بهتر با مخاطب بسیار مؤثر است. همچنین استفاده بجا از موسیقی محلی در سراسر مجموعه تلویزیونی هم به عنوان موسیقی فیلم و هم به عنوان موسیقی و صدای درون سکانس در شناساندن موسیقی غنی منطقه کردستان به مخاطب بسیار موفق بوده است. استفاده از لباس محلی در جای جای فیلم چه زمانی که نورالدین و خانواده آن در روستا هستند و چه زمانی که به تهران می آیند نشان از حفظ و پابندی نوری و خانواده آن به سنت و حفظ اصالت است. استفاده از لباس کردی و محلی در فیلم و وجود رنگ‌های متنوع؛ و جذاب در ترکیب بندی لباس‌ها جذابیت بصری شگفت‌انگیزی را ایجاد کرده است. استفاده از کرسی و شیشه‌های رنگی در طراحی خانه ما در روستا نشان از وجود شادی و نشاط و پررنگ بودن سنت نسبت به مدرنیته است و زمانی که نوعی با خانواده به شهر می‌روند و تحت تأثیر فضای مدرن شهر قرار می‌گیرند. دیگر خبری از رنگ و فضای سنتی نیست و این نشان از تحت تأثیر قرار گرفتن سنت بر اثر وجود مدرنیته است. یکی از دخترهای نوری نقاش است و نقاشی به سبک مدرن و پست مدرن می‌کند که تغییر فضای خانواده نوری و رفتن به سمت وسوی مدرن شدن و دوری از سنت را نشان می‌دهد. در قسمت سوم، زمانی که نوری به قبرستان و سر خاک همسر خود می‌رود، نوری گورکن روستا یعنی قبر را می‌بیند و به همراه قبر به اتاق او می‌روند. زمانی که نوری و قبر وارد اتاق می‌شوند. می‌بینیم که دورتادور اتاق پوشیده شده است از اعلامیه‌های فوت که آن می‌تواند نشانه و تلنگری برای نوری باشد که قبل از مرگ باید بدهی خود را تسویه کند و

دیر یا زود یکی از آن اعلامیه‌های روی دیوار نیز می‌تواند مربوط به نورالدین باشد. به نظر می‌آید موضوع اصلی داستان، قضاوت است؛ زیرا با یک قضاوت نادرست می‌توان زندگی یک نفر را نابود کرد. در زیر متن قصه به‌سادگی پرهیز از خام فروشی سبک درست زندگی، دوری از زیاده‌خواهی، با زیرکی به تماشاجی القا می‌گردد. حضور کژال به‌عنوان دختری قدرتمند که حافظه خانواده است، نمونه‌ای از شیر زنان کرد است که در زمان جنگ تحمیلی دوش‌به‌دوش مردان به مقابله با دشمن پرداخته‌اند. اعتماد به هم و متعهد بودن به عهد و پیمان، از دیگر نکات داستان است که نورالدین در روستای خود با گرو گذاشتن سبیلش هم متعهد به پرداخت قرض خود می‌شود و هم زمانی که اهالی گرفتار کلانتری بودند قول می‌دهد خود آن‌ها را از بازداشتگاه بیرون آورد و فردا صبح به کلانتری بازگرداند، در صورتی که زمانی که همین مرد به شهر می‌آید دیگر این اعتماد و این احترام وجود ندارد. فضایل اخلاقی در مجموعه تلویزیونی نون‌خ این‌گونه ارائه شده است که ترویج محاسن و مکارم اخلاقی، یکی از روش‌های تربیت و بایدها در رسانه ملی است. از سوی دیگر، پایبندی به اخلاق که معیار انسانیت انسان است و از طبع والا، تعالی روحی و معنوی انسان حکایت دارد، به بزرگ‌منشی او مربوط می‌شود و در زمره مکارم اخلاق قرار می‌گیرد. به عبارت دیگر، مکارم اخلاق، مرحله تکامل یافته محاسن اخلاقی است. در آموزه‌های دینی، از اخلاق حسن و نیکو سخن بسیار آمده است و ما را بر ملکات حمیده و سبایای اخلاق پسندیده تشویق می‌کند و از صفات ناپسند بازمی‌دارد و انعکاس چگونگی مضامین اخلاق اسلامی از منظر طنز در مجموعه تلویزیونی نون‌خ این‌گونه تداعی می‌شود که اخلاق اسلامی بر اساس وجود و شخصیت به‌طور منحصر به فرد در خانواده و اجتماع شکل می‌گیرد. اگر عوامل صحیح در فرد بیشتر باشد، فضایل اخلاقی ایجاد می‌شود. اگر عوامل نادرست و متضاد در شخص بیشتر باشد، به‌عنوان رذایل اخلاقی شکل می‌گیرد. بر اساس نتایج به‌دست آمده از تحلیل صحنه‌های مجموعه تلویزیونی نون‌خ، شخصیت‌پردازی در مجموعه تلویزیونی با اخلاق حمیده صورت گرفته است. بدین ترتیب کاملاً مثبت و کاملاً منفی نیستند؛ به‌طوری که شخصیت اول مجموعه تلویزیونی که

مخاطب با او همانی الگوبرداری می‌کند، به‌عنوان یک شخصیت مثبت در ذهن بیننده شکل می‌بندد باوجوداین، برخی کردارها و شخصیت‌ها از نوع غیراخلاقی بوده و این رفتار با انتظار بیننده متمایز است و دیگر شخصیت‌ها بیشتر به‌صورت اخلاقیات تقریباً مثبت و یا تقریباً منفی نشان داده‌شده است. در مجموعه تلویزیونی نون خ دسته‌بندی اخلاق با دو بعد نظری و عملی بر پایه تعلق مطلوبیت، اختیار فضایل و رذایل افراد در جامعه در ابعاد فردی خانوادگی، اجتماعی متفاوت صورت گرفته است. اکثر نمایش‌های اخلاقی اسلامی به نمایش گذاشته‌شده دارای هویت اجتماعی اصیل کاملاً چشمگیر قابل مشاهده است. ارزش‌های اخلاقی چون احترام به بزرگ‌تر، رعایت حقوق دیگری، گذشت، تعلق و... دارای رفتارهایی هستند که در آن به اخلاق اسلامی ارزش داده می‌شود و در مقابل به خاطر شرایط زندگی، افراد خودرأی خودشیفته، مغرور، متکبر، بی تعلق و تعهد هستند. یکی از دلایلی که در این مجموعه تلویزیونی نمی‌توانیم از اخلاقیات کاملاً مثبت و کاملاً منفی حرف بزنیم این است که شخصیت‌های مثبت در ابتدای مجموعه تلویزیونی بنا به اهداف داستان مجموعه تلویزیونی، به‌مرور زمان رفتارهای و اخلاقیات منفی و رذایل را یاد می‌گیرند و برای رسیدن به اهداف فردی از آن‌ها استفاده می‌کنند. همچنین رذایل اخلاقی در مجموعه تلویزیونی نون خ این‌گونه ارائه‌شده است که بیشترین صفت منفی که باعث آسیب اجتماعی جامعه هم شده است در برخی قسمت‌های این مجموعه تلویزیونی دیده می‌شود. صفاتی مانند دروغ‌گویی که به‌کرات و در هر قسمت از مجموعه تلویزیونی از زبان افراد شهری تا روستایی و از پیر تا جوان شنیده می‌شود. صفت منفعت‌طلبی، ناشکیبایی، سرزنش، قهر، خودبرتربینی، قضاوت عجولانه، سوءظن، ازجمله رذایل اخلاقی است که بیشتر در رفتار شهری‌ها و سپس روستاییان به کار می‌رفت. البته در شخصیت خلیل که در روستا بود، به‌طور ذاتی رذایل اخلاقی زیاده‌تری نسبت به دیگر روستایی‌ها سر می‌زد. به نظر می‌رسد اهتمام ویژه به «اخلاق»، خاستگاه و محور تقدم اخلاق بر دین، باشد؛ یعنی تمام شاکله این مجموعه تلویزیونی، بر این نکته مبتنی است که مبنا یا گوهر، اخلاق اجتماعی است و هرآن‌چه با این اصل مخالفت داشته باشد، را

باید کنار گذاشت. همچنین تأکید افراطی بر ویژگی‌ها و خصوصیات رفتاری یک قوم که باید مبتنی بر اخلاق اسلام‌یابد، موکداً در دین به آن اشاره شده است. وجود اخلاق اسلامی در دین و تعمیم آن به اجتماع، از مهم‌ترین عناصر در تربیت دینی و اسلامی در جامعه است. زمانی که خانواده خود را پایبند و متعهد به اصول دینی و اخلاقی می‌داند، می‌تواند از مشکلات عبور کند. به نظر می‌رسد در مجموعه تلویزیونی نون‌خ، ابتدا باید به فلسفه دین و دین‌داری اشاره می‌شد و از آن اخلاق اسلامی استخراج می‌گردید. چراکه اخلاق زیرمجموعه و برگرفته از دین است، ولی متأسفانه در مجموعه تلویزیونی نون‌خ اشاره‌ای به دین و دین‌داری نمی‌شود و این مجموعه تلویزیونی بیشتر به مقوله اخلاق اشاره دارد. در مجموعه تلویزیونی به صورت افراطی بر دروغ‌گویی و پایبند نبودن به عهد و پیمان ناشکیبایی دهن‌بینی منفعت‌طلبی و سوءظن اشاره شده است که این باعث شکستن قبح آن در جامعه می‌شود و باعث ترویج این اخلاق رذیله می‌گردد. به پژوهشگران اجتماعی پیشنهاد می‌شود تا درباره ارتباط و اثرگذاری و همچنین چگونگی همخوانی اخلاق سنتی و مبتنی بر ارزش‌ها در شهرهای مدرن به تحقیق بپردازند و مدل‌های سبک زندگی را در این زمینه ارائه کنند. همچنین مقایسه چگونگی شکل‌گیری اخلاق اسلامی در شهر و روستا و میان زن و مرد ایرانی می‌تواند زمینه‌ساز توجه بیشتر به حوزه‌های دینی و اخلاقی در فیلم‌ها و مجموعه‌های تلویزیونی باشد. شناخت فضایل و رذایل اخلاقی مربوط به زنان در میان آثار کارگردانان ایرانی و غربی و تحلیل گفتمان انتقادی در فیلم‌های مستند با محوریت نوجوانان با تکیه بر اخلاق می‌تواند به تولید ادبیات و بسترسازی حضور اخلاق و ارزش‌های دینی و اعتقادی در متن آثار نمایشی ما کمک نماید.

منابع و مأخذ

۱. اباذری یوسف (۱۳۸۰). رولان بارت، اسطوره و مطالعات فرهنگی فصلنامه ارغنون، شماره ۱۸ تهران: انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
۲. احمدی، بابک (۱۳۸۲) ساختار و تأویل متن، چاپ ششم، تهران: نشر مرکز
۳. اکو، اومبرتو (۱۳۸۹). نشانه‌شناسی، ترجمه پیروز ایزدی. انتشارات مرکز مطالعات و تحقیقات

۴. بارت رولان (۱۹۷۶). اسطوره امروز (ترجمه شیرین دخت دقیقیان) تهران: نشر مرکز، چاپ پنجم.
۵. بردول، دیوید و تامسون، کریستین (۱۳۷۷). هنر سینما (ترجمه فتاح محمدی) تهران: نشر مرکز.
۶. پیر بدائی، فاطمه. (۱۳۸۴). ارزش‌ها و ضد ارزش‌های اخلاقی از منظر اسلام اثر روابط زن و مرد در مجموعه‌های طنز. پژوهش‌های ارتباطی ۱۳۸۴، شماره ۴۱
۷. چندلر، دانیل. مبانی نشانه‌شناسی (۱۳۸۷). ترجمه، مهدی پارسا. انتشارات سوره مهر دوم تهران انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
۸. سجودی، فرزانه (۱۳۸۷). نشانه‌شناسی کاربردی. تهران نشر قصه.
۹. شعیری، حمیدرضا؛ (۱۳۸۸). از نشانه‌شناسی ساختارگرا تا نشانه - معناشناسی گفتمانی؛ فصل‌نامه تخصصی نقد ادبی س ۲، ش ۵. ص ۳۳-۵۱.
۱۰. فلاح برندق، مهدی. هرمزی زاده محمد علی. (۱۳۹۳). نشانه‌شناسی سریال‌های پربیننده با تاکید بر مقوله اخلاق: مطالعه موردی سریال پایتخت. فصلنامه رادیو تلویزیون، سال دهم شماره ۲۳، تابستان ۱۳۹۳/۶۴-۳۱
۱۱. کوثری، مسعود (۱۳۸۷). نشانه‌شناسی رسانه‌های جمعی. فصلنامه علمی ترویجی وسایل ارتباط جمعی. سال نوزدهم شماره ۱ شماره پیاپی ۷۳. بهار ۱۳۸۷.
۱۲. گیل دیوید، و آدامز بریجت (۱۳۸۴). الفبای ارتباطات. رامین کریمان. مهران مهاجر. محمد نبوی.
۱۳. محمدزاده وحدتی، لیلا. (۱۳۸۹). رویکردهای اخلاقی در برنامه کودک: مطالعه نشانه‌شناسی «فیتلیه». پایان‌نامه کارشناسی ارشد مدیریت رسانه، دانشکده صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران.
۱۴. مظاهری، حسین (۱۳۸۸) کاوشی نو در اخلاق اسلامی. ترجمه: محمدرضا آژیر، محمود ابوالقاسمی. انتشارات ذکر

15. Guivian Abdullah (2006). Religion, Television and Culture in Post – Revolutionary Iran. Thesis Submitted for the Degree of Doctor of Philosophy of London.
16. Cobley, P. (2001). The Routledge Companion to Semiotics and Linguistics. P. Cobley (Ed.). London and New York: Routledge Publications
17. Coward, R & J. Ellis (1977). Language and Materialism: Development in Semiology and the Theory of the Subject. London & New York: Routledge & Kegan Paul Books.